

דוח מיוחד:
כיצד תשפיע נפילת המשטר באיראן
או החלשתו על חזבאללה בלבנון?
ניתוח תרחישים

יעקב לאפין, ד"ר זואי לוורניק וטל בארי

2026

תקציר מנהלים

כיצד תשפיע נפילת המשטר באיראן או החלשתו על חזבאללה בלבנון?

המערכה האזורית שנפתחה במרץ 2026 מהווה נקודת מפנה אסטרטגית עבור חזבאללה, החורגת מעבר לעימות צבאי רגיל. השילוב בין שחיקה צבאית בלבנון, פגיעה בצירי האספקה האזוריים והיחלשות איראן יוצר לחץ מערכתי כולל, המערער לא רק את יכולותיו המבצעיות אלא גם את המעטפת האזרחית-כלכלית שמאפשרת לחזבאללה לפעול כ"מדינה בתוך מדינה".

על רקע זה מתגבשים שני מסלולי התפתחות מרכזיים. בתרחיש של איראן מוחלשת (דה-פקטו), המצב הנוכחי (כיום), חזבאללה אינו קורס אלא מסתגל: הוא מעמיק את אחיזתו בלבנון, מצמצם תלות חיצונית, עובר לביזור מבני ומחזק את הלגיטימציה המקומית באמצעות "לבנוניזציה". במקביל, הוא מפצה על ירידה במשאבים באמצעות חיזוק המרכיב האידיאולוגי והרחבת מקורות מימון חלופיים, כולל כלכלת צללים.

לעומת זאת, תרחיש של קריסה מלאה של איראן מציב את חזבאללה בפני משבר קיומי רב-ממדי: אובדן התמיכה הכלכלית, הארגונית והאידיאולוגית מערער את יסודות פעילותו ופוגע ביכולתו לשמר את מודל ה"מדינה בתוך מדינה". מצב זה צפוי להוביל לשחיקה במנגנוני השליטה, להיחלשות התשתיות האזרחיות ולסיכון מוגבר לפרגמנטציה פנימית.

בתוך כך, הארגון יידרש לבחור בין השתלבות פוליטית לבין הקצנה צבאית, כאשר שתי החלופות כרוכות בסיכונים להסלמה פנימית ולפגיעה בלגיטימציה. בניגוד לתרחיש של איראן מוחלשת המאפשר הסתגלות, קריסה מלאה מהווה טריגר לערעור מבני וזהותי עמוק, העלול להוביל בטווח הארוך לשחיקה משמעותית ואף להתפרקות הדרגתית של הארגון.

בשני התרחישים, היחלשות חזבאללה אינה מובילה בהכרח ליציבות, אלא עשויה ליצור ואקום שבו שחקנים אזוריים ואחרים ינסו להרחיב השפעה. במקביל קיימת גם האפשרות של הסלמה אלימה, ניסיון של חזבאללה להשתלט על לבנון והצתה של מלחמת אזרחים.

המערכה האזורית שנפתחה במרץ 2026 אינה עוד סבב הסלמה בין ישראל לבין חזבאללה, אלא נקודת מפנה אסטרטגית שמטלטלת את יסודות מודל הפעולה של הארגון. שילוב בין שחיקה צבאית ישירה בלבנון, פגיעה בתשתיות האספקה האזוריות, והיחלשות עמוקה של איראן – הפטרון המרכזי – מציב את חזבאללה בפני דילמה היסטורית: הסתגלות עמוקה או התפוררות מבנית.

המסקנה המרכזית העולה מן הניתוח היא כי עוצמתו של חזבאללה נובעת מהשילוב ההדוק בין ממדיו השונים – צבאי, אזרחי, פוליטי ואידיאולוגי – אך גם פגיעותו נגזרת מאותו מבנה בדיוק. כאשר אחד המרכיבים נשחק, ההשפעה מתפשטת לכלל המערכת. בתרחיש של איראן מוחלשת, הארגון מצליח להתכווץ ולהסתגל תוך העמקת שליטתו הפנימית; בתרחיש של קריסה איראנית, המערכת כולה נכנסת למשבר זהות שעלול להוביל להתפרקות הדרגתית.

מכאן שהשאלה המרכזית אינה רק מהו היקף הפגיעה בחזבאללה, אלא האם יצליח לשמר את המודל ההיברידי שעליו מבוסס כוחו. העתיד של הארגון לא יוכרע רק בזירת הלחימה, אלא ביכולתו לשמר את הקשר שבין כוח, חברה ואידיאולוגיה – אותו מארג שמאפשר לו לפעול לא רק כארגון, אלא כמערכת שלמה.

לצד ההבדלים המהותיים בין תרחיש של איראן מוחלשת לבין קריסה מלאה של המשטר, בשניהם קיימת נקודת השקה אסטרטגית: פוטנציאל להסלמה אלימה פנימית מצד חזבאללה וניסיון לבסס שליטה ישירה או דה-פקטו בלבנון.

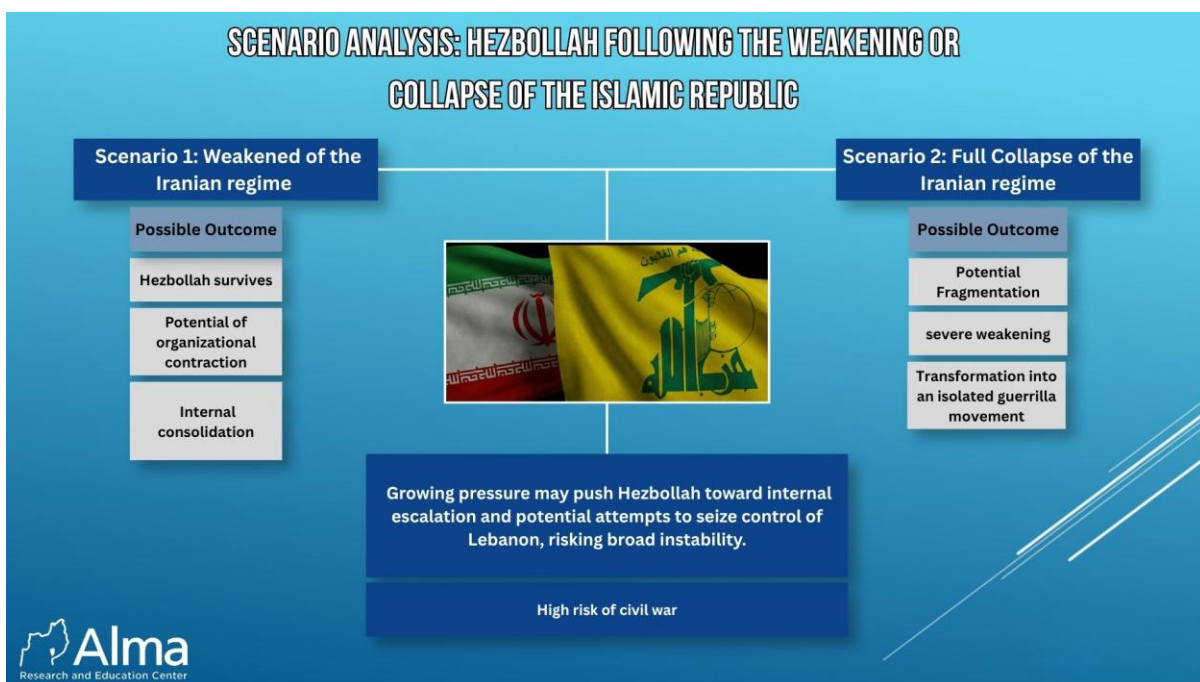
בתרחיש של היחלשות איראן, לחץ גובר מצד גורמים פוליטיים ולחצים בינלאומיים לפירוק נשקו של הארגון עשויים לדחוף אותו להישען יותר על כוח צבאי לשימור מעמדו, ואף לפעול נגד מוסדות המדינה או יריבים פנימיים. בתרחיש של קריסה איראנית, אובדן העוגן החיצוני עלול להאיץ מעבר מאסטרטגיה של השפעה עקיפה למהלך אקטיבי של השתלטות, תוך ניצול אחיזתו במוסדות המדינה, בתשתיות האזרחיות ובמוקדי כוח ביטחוניים.

בשני המקרים, הסיכון המרכזי הוא הידרדרות לעימות פנימי רחב, עד כדי התפרקות מנגנוני המדינה והעמקת חוסר היציבות בלבנון, קרי: מלחמת אזרחים.

סיכום תרחישים:

ממד	תרחיש 1: איראן מוחלשת (אך קיימת)	תרחיש 2: קריסה מוחלטת של איראן
אופי השינוי	שינוי מבני והסתגלות - חזבאללה משנה צורה ומעמיק אחיזה פנימית להוביל להתפרקות	שבר אסטרטגי עמוק ושינוי מהות - חזבאללה נכנס למשבר קיומי שעלול להוביל להתפרקות
הזירה הצבאית	ירידה באספקת נשק ומימון שינוי מארגון היררכי - גרילה מבוזרת אסטרטגיה: התשה, פגע וברח, שימור כוח	קריסת מערך האספקה האיראני פירוק מבנה פיקודי מעבר לגרילה מקומית/מיליציונית ירידה ביכולת מבצעית ארוכת טווח
הזירה הכלכלית	צמצום מימון איראני מעבר לכלכלת צללים הרחבת פשיעה בינלאומית (סמים, הלבנת הון, קריפטו) העמקת תלות כלכלית באוכלוסייה השיעית	היעלמות מימון מדינתי הסתמכות על כלכלה עבריינית מצומצמת מאבק על שליטה במשאבים מקומיים ירידה ביכולת בניין כוח
הזירה הפוליטית	העמקת חדירה למוסדות המדינה ("לבנוניזציה מבוקרת"). ניסיון לחזק לגיטימציה לבנונית. שימוש בכוח פנימי - אפשרי אך מוגבל אפשרות השתלבות פוליטית מלאה: נמוכה - שמירה על מודל היברידי הזירה המוסדית ("מדינה בתוך מדינה") - מתחזקת כהחלפה לתלות חיצונית	מעבר למאבק הישרדות; התכווצות או רדיקליזציה. שחיקה בלגיטימציה; ניסיון הישרדותי. שימוש בכוח פנימי - סבירות גבוהה יותר לשימוש בכוח לשימור מעמד אפשרות השתלבות פוליטית מלאה: עולה - כולל אפשרות לוותר על הזרוע הצבאית הזירה המוסדית ("מדינה בתוך מדינה") - מתפרקת והופכת לנטל
הזירה החברתית	שימור "חברת ההתנגדות" עם התאמות מערכות רווחה ושירותים - מצטמצמות אך מתפקדות	משבר לגיטימציה ושחיקה בביס מערכות רווחה ושירותים - קורסות או נחלשות משמעותית
הזירה האידיאולוגית	יציבות יחסית; המשך זיקה לאיראן	משבר זהות עמוק

ממד	תרחיש 1: איראן מוחלשת (אך קיימת)	תרחיש 2: קריסה מוחלטת של איראן
	נרטיב ההתנגדות – מתחזק כפיצוי על חולשה חומרית	נרטיב ההתנגדות – מוקצן אך נשחק ללא בסיס חומרי ואידיאולוגי
הזירה הפנים-לבנונית	מתיחות גוברת פוטנציאל הדרדרות למלחמת אזרחים	שינוי מאזן כוחות; אתגר ישיר לחזבאללה פוטנציאל הדרדרות למלחמת אזרחים

רקע כללי:

הצטרפותו של חזבאללה למערכה הישירה נגד ישראל ב-02 במרץ 2026, בתגובה לחיסולו של המנהיג העליון של איראן עלי ח'אמנאי ולפתיחת המבצע האמריקאי-ישראלי "שאגת הארי" (Epic Fury), מסמנת תפנית אסטרטגית עמוקה. לראשונה, הארגון ניצב מול מערכה משולבת שמטרתה אינה רק פגיעה ביכולותיו, אלא פירוק שיטתי של תשתיות הכוח שלו – הצבאיות, הכלכליות, האזרחיות והפוליטיות – כחלק מדוקטרינה של מניעה אקטיבית ועריפה מערכתית.

מאז פרוץ הלחימה שיגר חזבאללה למעלה מ-6,500 רקטות וכלי טיס בלתי מאוישים לעבר ישראל, כולל ירי אינטנסיבי מאזורים שמדרום לנהר הליטני – בניגוד להבנות הפסקת האש מ-2024. מהלך זה משקף את העדפת האינטרס האיראני על פני יציבות לבנון, וכן את בחירת הארגון בנאמנות אידיאולוגית לציר האיראני גם במחיר הישרדותו והפגיעה באוכלוסייה השיעית שהוא מתיימר להגן עליה.

בתגובה, ישראל פעלה לשחיקה שיטתית של יכולות חזבאללה באמצעות מערכה אווירית רחבה ופעולה קרקעית משמעותית בדרום לבנון. עד כה הותקפו אלפי מטרות טרור, הושמדו מאות משגרים וחוסלו אלפי פעילים, בהם גם מפקדים בכירים של חזבאללה ומשמרות המהפכה (שפעלו בלבנון מטעם גיס לבנון של כוח קדס). החל מהפסקת האש (18 באפריל), השחיקה השיטתית הולכת ומתערערת לאור העובדה כי ישראל נמנעת מלתקוף באזור הבקאע (אזור שגם לפני הפסקת האש רק 10 אחוז מהתקיפות כונו כנגדו) ובביירות. נזכיר כי באזור הבקאע ובביירות מרוכזים מערכי הפיקוד והשליטה והעורף הלוגיסטי של חזבאללה.

הלחימה הקרקעית, המתמקדת בין היתר בטיהור השטח מדרום לליטני ובחשיפת תשתיות תת-קרקעיות, חושפת באופן שיטתי את שילוב התשתיות הצבאיות בתוך הסביבה האזרחית. התקיפות ישראליות מכוונות גם נגד רכיבי התשתית האזרחית המשולבת, מתוך הבנה כי אלו מהווים חלק בלתי נפרד ממנגנון הפעלת הכוח של הארגון.

לשחיקה הצבאית מצטרף זעזוע אסטרטגי עמוק בזירה האזורית. נפילת משטר אסד בסוריה ועלייתו של משטר סוני עוין בראשות אחמד אל-שרע פגעו באופן קשה (אבל לא באופן מוחלט) במסדרון הלוגיסטי האיראני. סוריה, ששימשה במשך שנים כציר העברת אמל"ח מרכזי לחזבאללה, הפכה לגורם חוסם הפועל לאיתור וסיכול הברחות נשק. במקביל, הלחץ הכלכלי והצבאי על איראן – הכולל פגיעה בתשתיות נפט ומצור ימי – צפוי להגביל את יכולתה להמשיך לממן את שלוחותיה באזור. היחלשות זו מתבטאת גם בפגיעה בתשתיות הכלכליות של חזבאללה, ובראשן מוסדות פיננסיים דוגמת "אל-קרד אל-ח'סן", אשר שימשו עוגן מרכזי לביסוס תלות כלכלית בקרב האוכלוסייה השיעית.

עם זאת, כוחו של חזבאללה אינו נשען רק על יכולותיו הצבאיות, אלא על מודל היברידי רחב של "מדינה בתוך מדינה" המשלב זרועות צבאיות, אזרחיות ופוליטיות לכדי מערכת אחת מתואמת. בלב מודל זה עומדת תשתית אזרחית רחבה – רווחה, בריאות, חינוך ופיננסים – הנתמכת על ידי איראן ומשמשת לא רק למתן שירותים אלא ליצירת תלות, עיצוב זהות קולקטיבית וביסוס נאמנות פוליטית במסגרת תפיסת "חברת ההתנגדות". באמצעות מענה לצרכים ממשיים של האוכלוסייה השיעית, לצד שליטה בנרטיב הציבורי, מצליח הארגון להעמיק את אחיזתו החברתית ולבסס "קהל שבוי".

התשתית האזרחית פועלת תוך טשטוש מכוון בין אזרחי לצבאי, ומהווה חלק בלתי נפרד ממערך הפעלת הכוח של חזבאללה. ארגונים אזרחיים לכאורה משתלבים בהקמת תשתיות צבאיות, בתמיכה לוגיסטית בלוחמים ובהטמעת תרבות ההקרבה, בעוד שהמערכת הפיננסית יוצרת כלכלה אלטרנטיבית המחזקת תלות ונאמנות. גם מערכת החינוך ממלאת תפקיד מרכזי בהנדסת תודעה ובהבטחת המשכיות הארגון, ואילו הפעילות הפוליטית מעגנת את כוחו בתוך מוסדות המדינה ומאפשרת לו להשפיע מבפנים ומבחוץ.

כלל המערכות הללו מחוברות באמצעות נרטיב ההתנגדות, המציג את חזבאללה כמגן לבנון וכאלטרנטיבה למדינת לבנון החלשה. כך נוצר מודל שבו החברה עצמה מגויסת ומשמשת כמכפיל כוח אסטרטגי: שילוב של תלות חומרית, זהות אידיאולוגית ושליטה פוליטית, המאפשר לארגון לשמר את כוחו לאורך זמן ולשמר פלטפורמה מרכזית להשפעה איראנית בלבנון.

גם במערכה הנוכחית ממשיך הארגון למנף את הפגיעה באוכלוסייה לצורך חיזוק אחיזתו החברתית, תוך שילוב סיוע הומניטרי עם שליטה בנרטיב.

על רקע זה, חזבאללה ניצב בפני מתח מתמשך בין נאמנותו לאיראן לבין שיקולי הישרדות. התמיכה האיראנית, הכוללת הזרמות כספיות משמעותיות, ממשיכה להיות גורם מרכזי בקיומו, אך היחלשותה מאלצת את הארגון להתאים את דפוסי פעולתו.

תרחיש ראשון - חזבאללה תחת משטר איראני מוחלש (קיבוע המצב הנוכחי):

בתרחיש שבו משטר האייתוללות באיראן שורד את מבצע "שאגת הארי", אך יוצא ממנו כשהוא מוכה, מבודד ומשותק חלקית, תרחיש שהוא למעשה המצב הנוכחי בימים אלה, חזבאללה עומד בפני תהליך של החלשה ארוכת טווח ארגונית ואסטרטגית. הזרמת הכספים האיראנית השנתית, שעמדה על כ-700 מיליון עד מיליארד דולר עד למלחמת חרבות ברזל (אוקטובר 2023), עשויה להיפגע משמעותית בשל הריסת תשתיות האנרגיה האיראניות, החרם והמצור הימי במצרי הורמוז, והוצאת השיקום העצומות של טהראן שמוערכות בלפחות מאות מיליארדי דולרים. זאת תוך כדי התמודדות עם כלכלה וצרכים אזרחיים שגם לפני המלחמה הנוכחית הגיעו למצב של חוסר תפקוד והיפר אינפלציה (ברם, יש לזכור, כי הסכם עם ארה"ב יכניס כסף רב לקופה האיראנית).

הירידה הדרמטית במימון האפשרי עשויה להיות מלוות בירידה באספקת הנשק מאיראן, דפוס שכבר החל בשל השינויים בסוריה. מציאות זו יכולה לכפות על חזבאללה לשנות את תפיסת בניין הכוח שלו, ולעבור לניסיונות מוגברים לייצור עצמי ו"להביא את המפעל הביתה" (כפי שכבר החלק לקרות, וסוקר על ידי [דו"ח קודם](#) של מרכז עלמא). ללא יכולת לייבא בקלות את מלאי הרקטות, כטב"מים, ואת מרכיבי ההגנה האווירית המתקדמים שאבדו בסוריה ובלבנון, חזבאללה יאלץ עוד יותר לפנות לייצור חימוש באמצעים מקומיים, תוך הסתמכות על ייצור עצמי בסדנאות תת-קרקעיות.

בדרום לבנון, מודל הצבא ההיררכי בעל החטיבות, יחידות אזוריות, וכוח פלישה בראשות יחידת רדואן, עשוי להיות מוחלף בארגון גרילה מבוזר יותר, המחולק לתאי טרור קטנים ואוטונומיים יותר, הפועלים עם פחות תיאום מרכזי.

האסטרטגיה הצבאית של חזבאללה תהפוך להיות אסטרטגיה של "התשת" כוחות צה"ל בדרום לבנון – גישה שהארגון פיתח עוד בשנות ה-80 וה-90 במהלך שנות רצועת הביטחון הישראלית בלבנון ו"שימור כוח".

חזבאללה אולי יימנע מפעולות התקפיות רחבות ויתמקד בשימוש ברקטות, טילי נ"ט, פצמ"רים ורחפני נפץ נגד כוחות צה"ל באזורי הרצועה החדשה ובטקטיקת "פגע וברח", בניסיון לייצר תדמית של התנגדות מתמשכת תוך מזעור אובדן כוח אדם. בתסריט זה, הפיקוד והשליטה של הארגון ישענו יותר על יוזמות של מפקדי השטח המקומיים.

במקביל ללחץ הישראלי, האם צבא לבנון (LAF) עשוי לנסות להגביר את מאמצי האכיפה שלו? מאמצים אלו עדיין מוטלים בספק רב, אם בכלל, בשל מפקדיו הבכירים ביותר שמעדיפים להיות נוחים לחזבאללה, ההרכב השיעי של כ-מחצית מצבא לבנון וחוסר רצון וחשש היסטורי להיכנס לעימות משמעותי עם חזבאללה. אם כתוצאה מלחץ ישראלי ובין לאומי יהיה ניקוי אורוות בצבא לבנון – רק אז ייתכן שהוא יגביר את מאמצי האכיפה.

אומנם מתווה השלום (כפי שנדון בשיחות ההיסטוריות בווינגטון בין ישראל ולבנון) כולל יעדים של יישום הריבונות הלבנונית בכל חלקי המדינה ופירוק המיליציות החמושות, תוך בידודו של נעים קאסם והנהגת חזבאללה הנותרת, בפועל לא ברור כיצד הממשלה הלבנונית תוכל באמת לממש יעדים אלו, אם בכלל. תרחיש זה, שבו המדינה הלבנונית שואפת להשיג מונופול על הכוח והנשק, עלול ליצור עימות ישיר בין חזבאללה וצבא לבנון.

הממד הכלכלי: חיזוק המודל של ארגון פשיעה בינלאומי (TOC)

במידה והמענק השנתי מטהראן יופחת, ומוסד "אל-קרד אל-חסן" יתקשה לחזור לממדים הקודמים שלו, חזבאללה יהיה חייב לפצות על אובדן ההכנסות, ייתכן באמצעות הרחבה דרמטית של מודל "כלכלת הצללים" וחיזוק והרחבת פעילותו כארגון פשיעה טרנס-לאומי (Transnational Organized Crime).

המנגנון הכלכלי של חזבאללה יישען על שלושה עמודי תווך:

תמורות בתרחיש "איראן המוחלשת"	אופי הפעילות הקיים כיום והיקף ההשפעה	ערוץ הכנסה
בשל חסימת הגבול הסורי על ידי משטר אל-שרע, הארגון יאלץ להסתמך יותר על נתיבי הברחה ימיים ואוויריים, תוך הפעלת סיוענים בחתימה נמוכה.	ייצור מסיבי של סם הקפטגון הסינתטי במעבדות קטנות וניידות במרחבי הבקאע וצפון לבנון, והברחתו לאירופה, המפרץ הפרסי ואפריקה. בנוסף, גביית עמלות מעבר וסיוע לוגיסטי לרשתות הברחת הרואין.	תעשיית הקפטגון והסמים
מוקד זה אולי יהפוך למקור הכנסה יותר משמעותי. הארגון עשוי לנסות להלבין מאות מיליוני דולרים דרך עסקאות של סחר במכוניות משומשות, אלקטרוניקה, זיוף מסמכים. המודיעין האמריקאי (DEA) צפוי להגביר את מאמציו לפגוע ברשת זו כחלק ממערכה משלימה.	שיתוף פעולה הדוק של רשתות הפשיעה של חזבאללה עם קרטלי סמים גדולים (PCC בברזיל, Los Zetas במקסיקו, שאריות FARC) במרחב "משולש הגבולות" (ארגנטינה, ברזיל, פרגוואי).	אמריקה הלטינית (Trade-Based Money Laundering)
הפיכת הארגון לנטל כלכלי וסחטני עוד יותר מהקיים כדי לפצות על אובדן הכנסה מאיראן על הקהילה השיעית עצמה	הפעלת מערכות פיננסיות מחתרטיות (חוואלה), גיוס כספים באמצעות מטבעות קריפטוגרפיים תוך התחזות לארגוני צדקה וגביית "דמי חסות" עסקיים מבתי עסק בלבנון ומקהילת הפזורה השיעית ברחבי העולם.	הלבנת הון דיגיטלית וסחיטה

הממד הגאו-פוליטי והפנים-לבנוני: התחזקות טורקיה וצמיחת מוקדי כוח סוניים (חמאס)

היחלשותה האסטרטגית של איראן והפיכת חזבאללה לכוח מתגונן ובעל תקציב מוקטן איראני (אם בכלל) עשויים ליצור ואקום שלטוני והשפעתי בלבנון ובמזרח התיכון כולו. מדינת המפתח שמזהה ואקום זה ומבקשת למלא אותו באופן אגרסיבי היא טורקיה. תחת הנהגתו של רג'פ טאיפ ארדואן, טורקיה רואה בעצמה את המעצמה הסונית המובילה, ושואפת להמיר את ההגמוניה השיעית-איראנית בלבנון ובסוריה בנוכחות טורקית ובהשפעה פוליטית סונית. ארדואן, המונע מאוריינטציה אידיאולוגית המזוהה עם "האחים המוסלמים" ותנועת "מילי גורוש" (Milli Gorus), מזרים הון, תמיכה דיפלומטית, וקשרים ארגוניים לחיזוק גורמים אלו.

הערה- תנועת "מילי גורוש" נוסדה בשנות ה-60 של המאה הקודמת ומדגישה את חשיבות האסלאם כבסיס לזהות הלאומית הטורקית, בניית כוח מוסלמי עצמאי ולעומתיות כלפי המערב. נשיא טורקיה, ארדואן החל את דרכו הפוליטית במסגרת התנועה ולימים עזב אותה והקים את מפלגתו הנוכחית (AKP), אך שורשיו האידיאולוגיים נשאר קשורים למילי גורוש.

הנהנית המרכזית מהתערבות טורקית זו בזירה הלבנונית היא תנועת חמאס. לאחר פגיעה קשה ביכולות השלטון והצבא של החמאס ברצועת עזה במהלך מלחמת 2023-2025, ומתוך אילוץ הנובע מהלחצים במדינות מפרץ מסוימות, הנהגת חמאס בחוץ לארץ (לרבות דמויות מפתח כחליל אל-חיה וזאהר ג'בארין) הסיטה את כובד משקלה ללבנון. במחנות הפליטים הפלסטיניים בלבנון (כגון עין אל-חלווה ובורג' אל-שמאלי), חמאס מבססת מזה תקופה ארוכה צבא עצמאי ותשתיות טרור משמעותיות, תוך הישענות על קשרים פוליטיים ופיננסיים עם משטר ארדואן בטורקיה.

בתרחיש של חזבאללה מוחלש, היכולת של הארגון לאכוף "משמעת ציר" על חמאס ועל פלגים סוניים אחרים נשחקת. חמאס, אשר כבר הראתה סימני התנתקות רטוריים מסוימים מאיראן, מתחזקת כמיליציה סונית עצמאית הנתמכת על ידי גורם אזורי (טורקיה) שאינו מחויב כלל לאינטרס השיעי, למרות השיתוף הפעולה ההדוק שהתרחש תחת היעד המשותף של השמדת ישראל. החיבור שמבצעת חמאס בינה לבין תנועת "אל-ג'מאעה אל-אסלאמיה" (הזרוע הלבנונית של האחים המוסלמים) בלבנון, מייצר גוש פוליטי וצבאי סוני איסלאמיסטי-ג'יהאדיסטי.

חמאס כבר אינו רואה עצמו כ"אורח" בלבנון, אלא כ"בעל בית" באזור מחייתו ופעולתו. להבנתנו, חזבאללה זיהה זאת והוא מגדיר כיום את חמאס כאחד מהאיומים הפוטנציאליים המרכזיים כלפיו בזירה הפנים לבנונית. כפי שצה"ל צריך לפעול באופן קבוע להחלשת חזבאללה, במקביל הוא צריך לעשות זאת גם כנגד חמאס – ללבנון.

הממד המדיני/אזרחי - הסתגלות, התכנסות והעמקת האחיזה הפנימית

היחלשות איראן אינה מובילה בהכרח לקריסת חזבאללה, אלא לתהליך של הסתגלות מלווה בהקצנה: הארגון מצמצם תלות חיצונית ומעביר את מרכז הכובד לשליטה פנימית, תוך "לבנוניזציה" של השיח והעמקת ההשפעה התודעתית על חשבון המשאבים החומריים. במסגרת זו הוא ממשיך ליישם את מודל "חברת ההתנגדות" בתנאים משתנים, כאשר החברה השיעית נותרת מגויסת, הזירה הפוליטית הופכת למוקד מאבק על לגיטימציה, והמדינה הלבנונית נותרת חלשה.

מכאן, שבכל הנוגע למעמדו הפוליטי בלבנון, השחיקה באיראן אינה מחלישה בהכרח את חזבאללה, אלא דוחפת אותו להתארגנות מחדש כשחקן יותר "לבנוני" במבנהו – תוך שימור ואף חידוד של האידיאולוגיה הרדיקלית ויכולת הפעלה של מנגנוני השליטה שבנה לאורך השנים.

תהליך זה מתבטא בשלושה מישורים מרכזיים – פוליטי, חברתי ותודעתי – אשר יחד יוצרים מנגנון הסתגלות המאפשר לארגון לשמר ואף לחזק את כוחו היחסי בתוך לבנון. זאת, תוך שימוש ביתרון הדמוגרפי שהתחזק בעשרות השנים האחרונות – השיעים כמעט מחצית מהאזרחים בלבנון.

יש לזכור, כי למרות האמור לעיל לגבי מנגנוני השליטה, הם עוברים / יעברו שינוי והארגון יהפוך למבוזר יותר להערכתנו. יהיה לו קשה לפעול כארגון ריכוזי כמו בתקופת נצראללה. מאבקי כוח פנימיים, שהחלו לאחר חיסולו של נצראללה ובאו לידי ביטוי הן בהנהגה הצבאית והן בהנהגה המדינית, תורמים להחלשת הארגון ואנו לא בטוחים כי נעים קאסם הצליח לבסס את מעמדו "כמנהיג שעושה סדר".

הזירה הפוליטית: לבנוניזציה מבוקרת להעמקת שליטה

בזירה הפוליטית, התרחיש הסביר ביותר הוא תהליך של "התכנסות פנימה" – העמקת החדירה למוסדות המדינה הלבנונית והרחבת השליטה בהם. במקום להישען בעיקר על כוח צבאי ועל גיבוי חיצוני, חזבאללה מגביר את השימוש בכלים מדינתיים לצורך שימור כוחו. מדובר במעבר מדומיננטיות חוץ-מדינית לדומיננטיות היברידית עמוקה יותר בתוך המערכת.

תהליך זה כולל ניסיון שיטתי לייצר לגיטימציה "לבנונית" – כלומר, להציג את הארגון לא רק כשלוחה של איראן, אלא כשחקן לאומי הפועל להגנת לבנון. בהתאם לכך, ניכרת נטייה למתן את הרטוריקה הפרו-איראנית הגלויה, להפחית אזכורים ישירים לטהראן, ולהדגיש את תפקידו של חזבאללה כמגן המדינה מול איומים חיצוניים. זהו מהלך מחושב שמטרתו להרחיב את בסיס הלגיטימציה גם מעבר לקהל השיעי, או לכל הפחות לצמצם את עוצמת ההתנגדות מצד קבוצות אחרות.

כמובן הנוכחות הישראלית ברצועת הביטחון החדשה תשתמש לו תירוץ ותחמושת ותהפוך לזירת ההתגוששות לשימור העימות עם ישראל והימנעות מפירוק מנשקו כמגן לבנון.

עם זאת, תהליך זה אינו מתרחש בוואקום. היחלשות איראן עשויה לעודד שחקנים פנימיים בלבנון – פוליטיים ועדתיים – לאתגר באופן ישיר יותר את מעמדו של חזבאללה. דרישות לפירוק נשק הארגון, לצד לחץ בינלאומי מוגבר, עלולות להוביל למשבר משילות עמוק. במצב כזה, חזבאללה עשוי לעבור משימוש בכלים פוליטיים לשימוש גובר בכוח, במטרה לשמר את מעמדו – תרחיש הטומן בחובו פוטנציאל להסלמה פנימית ואף להתלקחות של עימות אזרחי.

במקביל, חולשתה היחסית של איראן עשויה לפתוח חלון הזדמנויות עבור המדינה הלבנונית לחזק את עצמאותה המדינית. אפשרות של הידוק קשרים פרגמטיים עם גורמים מערביים ואף עם ישראל – גם ללא נורמליזציה מלאה – עשויה לבודד את חזבאללה פוליטית. אם מהלך כזה ילווה בשיפור ממשי בתפקוד המדינה ובאספקת שירותים לאזרחים, הוא עלול לערער את אחד ממוקדי הכוח המרכזיים של חזבאללה: היכולת להציג את עצמו כתחליף למדינה הכושלת.

הזירה החברתית: שימור "חברת ההתנגדות" תחת מגבלות משאבים

במישור החברתי, האתגר המרכזי של חזבאללה נובע מהפער בין צמצום המשאבים לבין הצורך לשמר את מנגנוני התלות שעליהם נשען כוחו. דווקא במצב של מחסור, חשיבותם של מנגנוני רווחה, החינוך, הבריאות והסיוע האזרחי גוברת. הארגון נדרש להשקיע מאמצים גדולים יותר בשימור "חברת ההתנגדות" – אותה מערכת חברתית מגויסת שנבנתה לאורך שנים. כל זאת בסיטואציה של אתגר גדול יותר במימון הצרכים הללו.

התגובה הסבירה במצב זה היא חיזוק המערכות האזרחיות הקיימות, גם במחיר של חלוקה מחדש של משאבים מצומצמים. שירותי רווחה, בריאות וחינוך ממשיכים לשמש ככלי מרכזי לייצור תלות ולשימור נאמנות. במקביל, ניכרת נטייה להגביר את האינדוקטרינציה האידיאולוגית, מתוך הבנה שכאשר המשאב החומרי מצטמצם, המשאב התודעתי הופך קריטי יותר.

עם זאת, לא ניתן להתעלם מהסיכון הגובר לשחיקה פנימית. ירידה בהיקף השירותים או באיכותם עלולה להוביל לביקורת שקטה בתוך הקהילה השיעית, לירידה במוטיבציה ולתחושת אכזבה. אך בשלב זה, מנגנוני השליטה התודעתיים – ובעיקר מערכת החינוך ונרטיב ההתנגדות – ממשיכים לבלום התפתחות של מרד גלוי. מדובר במצב של חיכוך מתמשך: מתחת לפני השטח מתפתחת אי-נחת, אך היא אינה מתורגמת לאתגר פוליטי ישיר.

במענה לאיום זה, חזבאללה עשוי לפנות להקצנה אידיאולוגית נוספת. כלומר, לפצות על חולשה חומרית באמצעות חיזוק השיח הערכי: הדגשת מושגי השאהדה, הקרבה והמאבק המתמשך; האשמת גורמים חיצוניים – המערב, ישראל ושחקנים אזוריים – במצב הכלכלי; וחיזוק הזהות הקולקטיבית הלוחמת. כך, הנרטיב הופך למנגנון פיצוי, המאפשר לארגון לשמר לכידות גם בתנאים של מחסור.

תרחיש שני: חזבאללה ביום שאחרי קריסה מוחלטת של המשטר באיראן

התרחיש השני, הקיצוני, אך האפשרי נוכח עוצמת המכות שספגה איראן במבצע "שאגת הארי", מתאר מצב שבו הרפובליקה האיסלאמית באיראן קורסת לחלוטין בהמשך ציר הזמן. קריסה זו יכולה לנבוע מתגובת שרשרת שנובעת מהמשך קריסה כלכלית, חוסר יכולת לשקם תשתיות האנרגיה, והתקוממויות עממיות ברחבי איראן לצד התמרדות של קבוצות מיעוט (כגון הכורדים בצפון מערב איראן) וכוחות אופוזיציה.

עבור חזבאללה, קריסת המשטר באיראן אינה רק אירוע טקטי או פגיעה בצינור אספקה לוגיסטי. זהו אובדן הבסיס המדינתי הקיומי והתיאולוגי של הארגון. חזבאללה נולד, התעצב ופעל לאורך עשרות שנים לאור הדוקטרינה של "ולאית-י פקיה" (שלטון חכם ההלכה). המנהיג העליון של איראן נתפס לא רק כמנהיג פוליטי, אלא כסמכות הדתית העליונה ביותר עלי אדמות, ומשמרות המהפכה היוו את המצפן האסטרטגי הישיר של חסן נצראללה, ושל יורשו, נעים קאסם. בהיעדר רפובליקה איסלאמית באיראן, חזבאללה נותר ללא אב רוחני, ללא הנהגה אסטרטגית עליונה, וללא לגיטימציה דתית חוצת-גבולות.

קריסת מודל "ציר ההתנגדות" כתוצאה מהתפרקות איראן תחייב את חזבאללה לבצע תהליך מהיר וכואב של "לבנוניזציה" מחודשת. בהיעדר גיבוי מעצמתי - אזורי, הארגון לא יוכל עוד להציג את עצמו כזרוע קדמית של מאבק קוסמי נגד ישראל והמערב. הלגיטימציה היחידה שיוכל לנסות ולשאוב תהיה מתוך הפוליטיקה הפנים-לבנונית המקומית (אלא ששם הוא כבר סומן כגורם שהביא לחורבן המדינה בגין אינטרסים זרים).

הממד הצבאי והכלכלי

במישור האופרטיבי, קריסת איראן משמעותה שיתוק הברחות האמל"ח של משמרות המהפכה והתרוסקות של ארכיטקטורת רשתות הפרוקסי. במקביל, העלמות התמיכה האיראנית המוסדית (לרבות כסות דיפלומטית ושירותים של בנקים מדינתיים כדוגמת "בנק ספה" האיראני שהותקף בטהראן) מותירה את הרשתות העברייניות של חזבאללה ומשאבי הכלכלה של השיעים הלבנונים כבסיס מוקטן להמשך בניין הכוח.

אחד מהתרחישים האפשריים במצב כזה הוא הפיכת חזבאללה לארגון גרילה מחתרתי ג'יהאדיסטי. המבנה ההיררכי הנוקשה שאפיין את הארגון עשוי בסופו של דבר לקרוס לטובת מפקדי שטח שייקחו שליטה על נכסים מניבים מקומיים (מפעלים פיראטיים של הקפטון בבקאע, נתיבי הברחה נקודתיים לתוך סוריה או ירדן, ואמצעי סחיטה כלכליים). כל זה לא יוריד את המוטיבציה האידיאולוגית להמשיך להילחם מול ישראל אך יוריד את היכולת לעשות זאת בתהליך ארוך של החלשה.

תרחיש קריסת איראן מחסל למעשה את פרויקט "טבעת האש" – אסטרטגיה שבמרכזה עמד הניסיון להקיף את ישראל מכל עבר במיליציות חמושות המסונכרות מטהראן.

במקביל, המשך שליטה ישראלית ברצועת הבטחון מדרום לליטני בלבנון תקשה בתרחיש זה על חזבאללה לפעול מאזור זה ולבסס תשתית טרור צבאית לפעולות נגד ישראל.

הממד המדיני/אזרחי - משבר קיומי, פירוק מבני ומאבק על זהות

קריסה מלאה של המשטר האיראני מהווה נקודת שבר אסטרטגית עבור חזבאללה, הפוגעת לא רק במקורות המימון וההכוונה שלו אלא ביסודות המודל שעליו נבנה לאורך עשרות שנים. הארגון נדרש במצב כזה לא רק להסתגל, אלא להגדיר מחדש את זהותו, מקורות הלגיטימציה שלו ודפוסי פעולתו בלבנון. בזירה הפוליטית, הוא עובר ממעמד של שחקן דומיננטי למאבק הישרדותי, כאשר יכולתו לכפות סדר יום נחלשת והוא נדרש להגן על הישגיו. במקביל, עשויים להתפתח תהליכים של רדיקליזציה והפעלת כוח פנימי, או לחלופין ניסיון להשתלב מחדש במערכת הפוליטית הלבנונית תוך הפחתת הזיקה לאיראן.

במישור החברתי, הפגיעה היא החריפה ביותר: קריסת התמיכה האיראנית מובילה לצמצום משמעותי של שירותי רווחה, בריאות ופיננסים, אשר היוו בסיס מרכזי ללגיטימציה של הארגון. התלות של האוכלוסייה השיעית, שהייתה מקור כוח, הופכת לנקודת חולשה. בנוסף על בסיס אידיאולוגי לא יציב, נשחקת גם הנאמנות הפוליטית. מצב זה עשוי להוביל לפיצול פנימי ולהתחזקות גורמים מקומיים על חשבון ההנהגה המרכזית.

בזירה האידיאולוגית, אובדן המשטר האיראני מערער את תפיסת "ולאית פקיה" ומייצר משבר זהות עמוק. חזבאללה ניצב בין התאמה למציאות לבנונית יותר, במחיר שינוי זהותי, לבין הקצנה והפיכה לתנועת גרילה דתית מבודדת. במקביל, גם הממד המוסדי נפגע: מוסדות "המדינה בתוך מדינה" מתקשים לתפקד ללא מימון יציב, והתשתית האזרחית, שבעבר שימשה מכפיל כוח, הופכת לנטל ולנקודת חולשה.

הוואקום שיווצר יאיץ תהליכים היסטוריים: דרישת חלק מהציבור הלבנוני (לא השיעי) יחד עם ממשלת לבנון, צבא לבנון והקהילה הבינלאומית, עשויה להוות אולטימטום ליישום החלטה 1559 של מועצת הביטחון של האו"ם: פירוק מוחלט מנשק ושילוב הכוח הצבאי של חזבאללה בתוך מנגנוני המדינה או פיזור כליל.

ללא מטריית החסות האיראנית על חזבאללה, ראשי הזרמים הנוצריים, הדרוזיים והסוניים בלבנון עשויים להיות נועזים יותר בצעדים פרקטיים שנועדו למנוע מחזבאללה להחזיק בנשקו כ"מגן לבנון".

אובדן העוגן המדינתי והלוגיסטי האיראני ידרוש מנהיגות, לכידות ויכולת קבלת החלטות ריכוזית? האם נעים קאסם, המנהיג הנוכחי של חזבאללה יעמוד בזה?

האם בתרחיש כזה נעים קאסם יכול להוביל מהלך בו הארגון יעבור מאסטרטגיה של שליטה עקיפה למאמץ אקטיבי לביסוס ריבונות בפועל, במטרה להבטיח את הישרדותו? במסגרת זו, חזבאללה ינצל את עומק אחיזתו במוסדות המדינה ואת מנגנוני התלות שבנה לאורך השנים, לצד יתרונו היחסי בתוך האוכלוסייה השיעית, כדי להרחיב את השפעתו גם על מנגנוני הביטחון – ובפרט על חלקים בצבא הלבנוני שבהם קיים ייצוג שיעי משמעותי. תהליך כזה עלול להתבטא בשחיקה הדרגתית של נאמנות ממלכתית, חדירה למוקדי פיקוד ושליטה, והטמעת נאמנויות מקבילות, עד כדי יצירת מצב שבו המדינה הלבנונית מתפקדת דה-פקטו תחת השפעה או שליטה גוברת של הארגון.

האמור לעיל יתקיים להערכתנו בסבירות נמוכה. זאת בעיקר בגלל אופיו, יכולותיו וכישוריו המוגבלים של נעים קאסם.

להערכתנו, בסבירות גבוהה, בפני פעילי, מפקדי ומנהיגי חזבאללה יעמדו שתי ברירות עיקריות:

1. **הסגרת הנשק והשתלבות פוליטית-אזרחית (תסריט פחות סביר, אם בכלל):** ניסיון להיטמע כקבוצה פוליטית בפוליטיקה העדתית הלבנונית, כפי שקרה למיליציות רבות אחרות בתום מלחמת האזרחים.
2. **הסלמה אלימה למלחמת אזרחים (התסריט הסביר):** חזבאללה יסרב למסור את נשקו. עשוי להצית מלחמת אזרחים הרסנית לאורך זמן. צבא לבנון עשוי להתפרק וחלק מכוחותיו ילחמו לצד חזבאללה וחלק אחר נגדו (נזכיר כי כ-50 אחוז מהצבא הינו שיעי). המשטר הסורי יכול לנצל הזדמנות ולפלוש לבקאע.

התסריט הסביר שבו תתרחש הסלמה אלימה למלחמת אזרחים יזכה להערכתנו לתמיכה מהבייס השיעי של חזבאללה וגם מהציבור השיעי של תנועת אמל (או לפחות מחלק ממנו). באופן היסטורי חזבאללה הגדיר שלושה אויבים מרכזיים: "האויב הפנימי" (מתנגדיו בלבנון), "האויב מדרום" – ישראל ו"האויב ממזרח" – גורמי ג'האד עולמי מסוריה (כיום משטר א-שרע).

בראיית חזבאללה, בתרחיש בו המשטר האיראני קורס, מדובר למעשה ב"מלחמה על הבית". קריסת המשטר האיראני מעצימה את כוחם הכללי של האויבים לעיל ומעצימה את המוטיבציה שלהם להשמיד את חזבאללה.

אנו מעריכים, כי במקרה כזה, בראיית חזבאללה, מלחמת אזרחים תביא להישרדותו.